

„...de adventu regis Hungarie”
 (Károly Róbert tervezett dalmáciai hadjáratáról
 az 1340. évi oklevelek tükrében)*

in memoriam
professoris Pauli Engel
illustris honorabilisque

1340-ben Károly Róbert Dalmáciába készült – nyilvánvalóan a részben Velenceinek meghódolt, részben a horvát bárók befolyása alá tartozó dalmát városok és területek (vagy legalábbis mindezek lehetőség szerinti legnagyobb részének) megszerzésére. Végül is a hadjárat nem valósult meg – mindenesetre az 1340. évi okleveles anyag alapján elemezhető és valószínűsíthető, hogy a vállalkozás miatt maradt el, bepillanthatunk Velence igen impulzív diplomáciai tevékenységébe, s látni fogjuk, hogyan függ össze a dalmát kérdés a tatárokkal. Tehát egy elmaradt hadjárat mögött is számos izgalmas kérdés húzódhat meg, s bár még így is maradhatnak bizonytalan, vagy csak kikövetkeztetett elemek, az okleveles anyag alapján talán részletesebb, összefüggőbb kép adható a magyar középkor ezen kis fejezetéről.

Az első adat, amely a király dalmáciai jövetelét említi, a velencei tanács február 9-i határozata, melyben a nonai, arbei és zárai *comes* utasítást kapott, hogy tudjanak meg erről híreket, majd tegyenek jelentést.¹ A később elmondandók miatt már most megjegyoznénk, hogy ez a hír megelőzi azt a február 20-i pápai tizedszedői feljegyzést, miszerint a tatárok megtámadták Lengyelországot, s emiatt a király és a teljes Magyarország nyugtalan lett.² A tatár probléma fontos szerepet kap a későbbiekben, de az bizonyosnak látszik, hogy Károly Róbert 1340-ben elsődleges külpolitikai célként a dalmáciai hadjáratot fogalmazta meg.

* A jelen tanulmány (készült a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj és az Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok támogatásával) alapját képező előadás a középkortörténész Bolyai-ösztöndíjasok Magyar Tudományos Akadémián tartott konferenciáján hangzott el 2000 novemberében.

¹ S. Ljubić: *Listine o odnosajih izmediju južnoga slavenstva i mletačke republike*. II. (a továbbiakban: *Ljub. II.*) Zagreb, 1870. 59.; *Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia*. XXIV. (1340) Szerk.: Piti Ferenc. Budapest–Szeged, 2001. (a továbbiakban: *Anjou-oklt. XXIV.*) 74. szám.

² Több kiadása közül l. pl. *Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia. Series I. Tomus I.* Budapest, 1885. 433.; *Anjou-oklt. XXIV.* 91. szám.

Velence nem vette félvállról a Károly Róbert érkezéséről szóló hírt, hiszen tudhatta: a magyar trón számára jó ideje érzékeny pont volt a tenger mellék elvesztése, így a visszahódítást célzó támadásra Velencének előbb vagy utóbb számítnia kellett. Március 10-én maga a dózse: Bartolomeo Gradonico, illetve a velencei tanács két rendeletet is kiadott az ügyben.³ Az arbei *comes* ugyanis jelentést tett a Frangepán Duym és Bertalan *comes*ekkel történt tárgyalásairól, amelyekben a magyar király terveiről esett szó. (Ez alapján arra gondolunk, hogy a városállam a Frangepánoktól szerzett ilyen korán értesülést Károly Róbert szándékáról.)⁴ Az arbei *comes* (valamint a nonai és zárai *comes*) utasítást is kapott, tudják meg (ahogy az oklevelek következetesen nevezik e területet): *Sclauonia* többi *comes*ének szándékát is. Ez egyébként egy állandóan visszatérő utasítás a forrásokban – Velence talán tartott attól, hogy az uralma alatt levő dalmát városok élére állított velencei megbízottak, *comes*ek egy támadás esetén nem tudják a konfliktust kezelni és a polgárok Károly Róbert mellé állnak. Szükség volt emellett a bárók hozzáállásának tisztázására is, akik közül a Frangepánok, Duym és Bertalan, Veglia és Modrus *comes*ei (kettejük közül is pedig különösen Duym) kiemelt figyelmet kaptak,⁵ tekintve, hogy területeik a partvidék északnyugati, Magyarországhoz legközelebb levő részein helyezkedtek el, így Károly Róbert esetleges katonai-politikai támogatásával megkönnyítették volna a király útját délkelet felé. Duym ráadásul magyarországi tisztséggel is bírt ekkor: pozsegai *comes* volt.⁶ Így világossá válik a fenti adat is, nevezetesen, hogy az arbei *comes* – földrajzi közelségükön túl – legelőször miért is a Frangepánokkal tárgyalt Károly Róbert érkezéséről.

Velence ezek szerint egyszerre igyekezett szemmel tartani a Frangepánokat (éppen Duym kettős szerepe miatt), és próbált információkat is beszerezni Duymtól, illetve valószínűleg arra rábírní, közvetítsen annak érdekében, hogy a király ne induljon el. Talán erre utal az egyik március 10-i forrás adata is, miszerint Duym-nak a magyar királyhoz teendő útja van. Bár erről nem esik a későbbiekben szó, gyanítható, hogy ha Duym valóban Visegrádra ment, eljárt Velence érdekében – de az is feltételezhető, hogy Károly Róbertet esetleg ugyanúgy ellátta információkkal a (számára ismeretes) velencei tervekről, lépésekről.

³ Wenzel Gusztáv: Magyar diplomáciai emlékek az Anjou-korból. I. Budapest, 1874. (a továbbiakban: Wenzel, Dipl. eml. I.) 380–382.; Ljub. II. 63–64.; Anjou-okl. XXIV. 136. és 137. szám.

⁴ A Frangepánoknak Velence és Magyarország közötti kettős helyzetét és az irányukba mindkét oldalról megfogalmazott elvárásokat említi Wenzel Gusztáv: A Frangepánok Magyarország történetében. Századok, 1890. (a továbbiakban: Wenzel, 1890.) 210. és 214. is.

⁵ Duym és Bertalan szerepét részletesebben tárgyalja Wenzel, 1890. 211–214.

⁶ Engel Pál: Magyarország világi archontológiája 1301–1457. I. Budapest, 1996. 164.

Velencének nyilvánvalóan az volt az elsődleges érdeke, hogy a magyar támadás el se induljon, s ezért minden diplomáciai fogást bevetett, mert bár tudott ugyan katonákat, gályákat mozgósítani, ám kevésbé sem lehetett meggyőződve egy igen lényeges pontban: a kereskedelmükben éppen általa gátolt, megadóztatott és politikailag kontrolált városok lojalitásában, ahol lényegében a velencei uralmat és hűséget csak a helyi *comes* és katonasága képviselte, s nem a dalmát polgárság. A bárók – akik közül a Frangepánok mellett a Subicsok (ők bírták Klisszát, Almissát, Scardonát); a vajdai címet viselő Nelipics (Knin ura); valamint a Kurjakovicsok emelendők ki – gyakran egymással háborúztak, s Velence egyrésztől ugyan remélhette, hogy egy magyar hadjárat esetén nem Károly Róbertet támogatják majd, másrésztől viszont tarthatott attól is, hogy egymás elleni rivalizálásuk miatt Károly Róbert esetleg meg tudja őket osztani, s így közülük egyesek mégis Velence ellen fordulnak.

Az egyik március 10-i levélből az is kitűnik, hogy támadás esetén Velence milyen taktikát képzelt el: a városoktól és élelmiszerre lehetőséget adó helyektől akarta elvágni a magyar király és serege útját, egyúttal szabad utat hagyni a mihamarabbi távozásra. Velence élhetett a gyanúperrel, hogy a városok (mint pl. Nona, Trau, Spalato, Sebenico, Zára) sorra nyitják meg kapuikat Károly Róbertnek, hiszen számukra egy békés, tisztázott viszonyokat teremtő, saját kereskedelmüket pártoló magyar uralom bizonyos jobban megfelelt volna. (Ez természetesen vonatkozik a bárói uralom alatt levő, erősen megsarcolt városokra is.) Így Velence Károly Róbertet értelemszerűen még a városok közelében sem akarta tudni, kerülni akarta a fegyveres összetűzést, és a magyar sereg várható katonai erejével szemben elsősorban diplomáciai fegyvereket kívánt állítani, természetesen nem elhanyagolva a katonai előkészületeket sem.

A velencei tanács március 28-án három biztost nevezett ki Dalmáciába, akiknek számos feladata volt: az ottaniak buzdítása Velence uralmának biztosítására, megtudni a városok és bárók szándékait (a fentiek alapján mindegyikre komoly szükség lehetett – ráadásul e két motívum állandóan visszatérő elem a parancslevelekben), egy koalíció lehetőség szerinti létrehozása a király ellen a főurak között, ha nem lenne köztük egyetértés; lényegében tehát a védekezés megszervezése, a terület biztosítása, illetve újabb hírek szerzése a király esetleges indulásáról, érkezéséről.⁷ Csak ismételni tudjuk: mindezen forrásos utalások rávilágítanak, hogy Velence komolyan vette a magyar támadás lehetőségét, illetve, hogy a támadásnak lett volna esélye, mert a velencei uralom korántsem lehetett olyan stabil, mint azt a városállam szeretete volna.

---

⁷ Wenzel, Dipl. eml. I. 382–383.; Ljub. II. 64–65.; Anjou-oklt. XXIV. 182. szám.

Mert Károly Róbert valóban el kívánt indulni Dalmáciába, s ezt a velencei direkt adatokon túl magyar okleveles utalás is támogatja. Március 28-i oklevelében a király a László zágrábi püspök és népei közötti státusperben az oklevelek bemutatását azon napra halasztotta el, mikor ő Horvátország felé tartva Zágrábba ér.⁸

Bizonyos, hogy a király csak a (mégoly fontos) per miatt nem ment volna el Zágrábba – az utalás a hadjárat tervével függ össze (az ügyben egyébként az uralkodó május elején különös királyi embert nevezett ki,⁹ s a perben nem is Károly Róbert ítélkezett végül, hanem a királyi különös jelenlét bíróságának kijelölt előkelői).¹⁰ Zágráb után az út a tengerpart felé tart, ha úgy vesszük, egyenesen a Frangepánok területe felé. Károly Róbert tehát még március végén is készült Dalmáciába – egyelőre még nem befolyásolva ezügyben a tatár kérdéssel.

A tanács március 29-i levelében meghagyta a biztosoknak, hogy induljanak Dalmáciába.¹¹ Velence emellett beindította a tenger mellék katonai megerősítését is: április 10-i határozatával két gyalogos bandériumot küldött Nona védelmére.¹²

Április 19-én a nonai *comes* újabb utasítást kapott arra, hogy szerezzen híreket a bárók szándékáról és a király érkezéséről. Ugyanezen napon Zára és Arbe *comes* is megkapta e feladatot, utóbbinak konkrétan a Frangepánoktól kellett hírt szereznie. Úgy tűnik, Velence a Nona, Zára és Arbe élén álló megbízottjaira alapozott leginkább: legutóbbi okát már említettük, míg Nona és Zára két kulcsfontosságú város volt, a partvidék – úgymond – „törzsterületének” kapui. Ugyanezen napi forrás említi még, hogy a záraiak a *comes* ellenkezése ellenére Duymtól gályát akartak vásárolni. Ennek megakadályozásával Velence az arbei *comest* bízta meg, mondván, nehogy a gálya azok kezére jusson, akik árthatnának Velencének, ha szembefordulnának. Ez is utal arra, hogy Velence gyanakodva tekintett Duymra, a polgárokra, illetve arra is rávilágít, hogy a dalmát városok polgárai és a följük helyezett velencei megbízottak között nem lehetett túl harmonikus a viszony.

Szintén április 19-i forrás szerint a biztosok már Dalmáciában voltak, és tárgyalásokat folytattak Nonában és Zárában. Jelentésük szerint (a biztosok jelentései egyébként mindvégig a velencei tanács határozataiban maradtak meg említés vagy tartalmi átírás szintjén) Károly Róbertet a felesége és kisebb fia is elkíséri Dalmáciába – ez a hír a király teljes hódoltató szándékáról, diadalmas bevonulást dédelgető terveiről árulkodhat. A tanács elrendelte, hogy a zenggi *consul* és az ot-

---

⁸ T. Smičiklas: *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae ac Slavoniae*. X. Zagrabiae, 1912. (a továbbiakban: Sm.) 533.; Anjou-oklt. XXIV. 181. szám. (Df. 283 555.)

⁹ Sm. X. 562.; Anjou-oklt. XXIV. 272. szám. (Df. 283 555.)

¹⁰ Sm. X. 562–568.; Anjou-oklt. XXIV. 414. szám. (Df. 283 555.)

¹¹ Ljub. II. 65.; Anjou-oklt. XXIV. 192. szám.

¹² Ljub. II. 66.; Anjou-oklt. XXIV. 223. szám.

tani kereskedők küldjenek követet Magyarországra hírekért. Velence tehát nem elégedett meg a Frangepánoktól érkező hírekkel, emellett a kereskedők révén lényegében kémkedni akart, sőt a tanács megírta a Károly Róbert udvarában levő velenceieknek is, hogy szerezzenek híreket és futárral küldjenek jelentést arról, a király „miért jön és kiknek a kívánságára”.¹³ Ez felveti azt a gyanút, hogy Velence attól tartott: a királyt egyenesen hívják, nem is csak magától jön. Erre ugyan a forrásanyag nem ad választ, mindenesetre nem lehetetlen, hogy egy vagy több dalmát város kérte valami módon a királyt a velencei vagy bárói uralom felszámolására.

Velencének ekkor (és mint látni fogjuk, még sokáig) nem voltak pontos információi arról, hogy Károly Róbert meddig akar eljutni, milyen céllal jön, mekkora sereggel, ki támogatja – s egyáltalán, elindul-e, ha igen, mikor, illetve miért nem indul már. E bizonytalanságot Velence vélhetően nehezen viselte, hiszen a tavasz utolsó hónapjához közeledve egyre inkább várhatták a király érkezését.

Május 13-án a tanács összesen tíz gályát rendelt a biztosok részére Dalmácia védelmére, abban az esetben, ha jön Károly Róbert.¹⁴ Május 20-i tanácsi határozatból tudjuk, hogy a biztosok május 13-án tárgyalásokat folytattak a Kurjakovicssal, vagyis a néhai Curiachus fiaival: Budiszláv, Pál és Gergely *comes*ekkel, akik a Kurjakovicssal, a Frangepánok és Nelipics közötti Károly Róbert-ellenes szövetséget vetették fel, úgy vélve, ha ez létrejön, a király nem indul el. Ezügyben a biztosok követeket küldtek az említett bárókhoz, a velencei tanács pedig úgy határozott, hogy ha a szövetség létrejön, katonai segítséget ad. A levél megemlíti, hogy a Magyarországra küldöttek hírei szerint Károly Róbert egyelőre nem készül indulni, bár azt is leírja, nem lehet tudni, milyen hirtelen indul el vagy érkezik meg. A tanács azt is elrendelte, hogy ha a Frangepánok nem vesznek részt a koalícióban, a biztosok akkor is tudakolózzanak a többi főúrnál.¹⁵

Érdekes, hogy a főurak Károly Róbert-ellenes szövetségének tervéről szóló tanácskozása időpontja, május 13., belesik a még említendő, május 8–15. között sűrűsödő időintervallumba, ami a hadikészültség kezdetére utalhat Magyarországon.¹⁶ Lehetséges, hogy a bárók úgy vélték (bármilyen gyors forrásból is lehetett értesülésük a magyar hadiállapot beállításáról), hogy ez mindenképpen a tengeremlékre irányuló hadi alakulást jelent – ez megmagyarázná a főúri szövetség ötletét is.

¹³ Az április 19-i forrásokat l. Wenzel, Dipl. eml. I. 384–385.; Ljub. 66–68.; Anjou-oklt. XXIV. 235. és 236. szám.

¹⁴ Wenzel, Dipl. eml. I. 386–387.; Ljub. II. 69–70.; Anjou-oklt. XXIV. 307. szám.

¹⁵ Wenzel, Dipl. eml. I. 387–392.; Ljub. II. 71–74.; Anjou-oklt. XXIV. 323. szám.

¹⁶ A királyi had következő feloszlásának 15. vagy 22. napjára történő perhalasztásokra l. Anjou-oklt. XXIV. 289., 291., 292., 299. és 311. szám. (Dl. 3285., Dl. 51 118., Dl. 76 610., Dl. 3286., Dl. 3309.)

A következő adat június 1-jei velencei tanácsi határozat: ekkor értesültek, miszerint Nelipics követe nem ment el a biztosokhoz, illetve hogy maguk a biztosok indultak a Frangepánokhoz, hogy megkérdezzék, mit tudnak a magyar király jöveteléről. A bárók Károly Róbert-ellenes szövetsége tehát – úgy tűnik – már ekkor hamvába holt. A Frangepánok eleve bizonytalan pontnak számítottak; Kurjakovics Gergely *comes*-nek a szövetségért elvárt túlzott követeléséről a biztosok szólnak; Nelipics nem is adott visszajelzést; Subics Mladen neve pedig fel sem merült a szövetségben. A bárók között nehéz lett volna koalíciót létrehozni Károly Róbert ellen – de úgy tűnik, Velencéért sem. A helyzet súlyosságát mi sem mutatja jobban, hogy maguk a biztosok kérték ekkor: hadd térjenek vissza Velencébe, mert dalmáciai tartózkodásuk eredménytelen és a Velence uralma iránti tisztelet fogyatkozik.¹⁷

Talán ez lett volna a legalkalmasabb konstelláció a magyar sereg megindulására (kivéve, ha a támadás hatására mégis összeáll a bárói szövetség), de Károly Róbert vagy kevésbé volt jól értesült dalmát ügyekben, vagy pedig ekkorra – s mint látni fogjuk, ez a valószínűbb – a dalmát hadjárat mellé már a tatárok kérdése került.

Velence természetesen nem engedte a biztosok visszatérését, utasította őket, hogy továbbra is járjanak el, és ezen túl kijelölt három követet, akik Szerbia királyának követeivel tudnak majd tanácskozni.¹⁸ Velence és Szerbia, mint Magyarország ellenlábasai láthatólag egymásra találtak.

Dusán István szerb király egy június 8. előtt kelt levelében barátságáról biztosította Velencét és arra hivatkozva, hogy az országgal szomszédos területeken számos ellensége van (itt bizonyosan Magyarországra és Boszniára történik utalás: a szerb uralkodó talán attól tarthatott, hogy egy Dalmácia elleni magyar támadás esetleg összekapcsolódhat egy Szerbia-ellenes hadművelettel, esetlegesen bosnyák hadierővel kiegészítve, tekintve a jó magyar-bosnyák viszonyt), mindezért kérte annak lehetőségét, hogy szükség esetén Velencébe menekülhessen. Emellett kölcsönös hadi-kereskedelmi szövetséget javasolt Velencének,¹⁹ amit a tanács június 8-i levelében akceptált, a szerb uralkodót pedig a város polgárává fogadta, hozzájárulva, hogy veszély esetén Velencébe menjen gyermekeivel és kincstárával.²⁰ Dusán István velencei polgárrá fogadását a dózse június 12-i privilégiuma megerősítette.²¹

¹⁷ Minderre l. Wenzel, Dipl. eml. I. 392–393.; Ljub. II. 74–75.; Anjou-oklt. XXIV. 355. szám.

¹⁸ Uo.

¹⁹ Wenzel, Dipl. eml. I. 394–395.; Ljub. II. 75–76.; Anjou-oklt. XXIV. 364. szám.

²⁰ Wenzel, Dipl. eml. I. 396–397.; Ljub. II. 76–77.; Anjou-oklt. XXIV. 366. szám.

²¹ Wenzel, Dipl. eml. I. 399–400.; Ljub. II. 78–79.; Anjou-oklt. XXIV. 379. szám.

A tanács június 10-i levele szerint a biztosok május 30-án azt jelentették: tárgyaltak a Frangepánokkal, és eszerint a magyar király nem megy abban az évben Dalmáciába. Ugyanezen levél azonban arról is szól, hogy a biztosok június 5-én úgy értesültek Kurjakovics Gergely *comes*től, hogy a király mégis elindul. Ennek alapjául magának a királynak a Gergely *comes*hez küldött levele szolgált, mondja a forrás, illetve azok hírei, akik folyamatosan a király környezetében tartózkodnak.²²

A királyi oklevélről más információnk nincs, nem tudni, hogy részletesen mit tartalmazott, illetve azt sem, hogy a király miért éppen Gergely *comes*nek írt. Mindenesetre a két ellentmondó információt talán úgy lehet értelmezni, hogy a király elsődleges célja ekkor már nem a dalmát hadjárat volt, de talán még nem tett le róla véglegesen, és annak megfelelő módját próbálta még ekkor is megtalálni a tatárokkal terhelt helyzetben.

A velencei tanács június 12-i levelében ellenben már egyértelműen az szerepel, hogy a király testi gyengesége és a tatárok Magyarország elleni támadása miatt (*propter sui corporis infirmitatem et propter invasionem quam fecerunt Tartari versus partes suas*) azévből semmiképpen sem megy Dalmáciába.²³ Furcsa, hogy Velence viszonylag későn értesült a tatárokról, holott igen sok módon próbált híreket beszerezni Károly Róbert szándékairól, ráadásul – mint erre már utaltunk és még ki is térünk – a tatárok már május eleje óta biztosan befolyásolták a király terveit. Noha a tatárok Magyarország elleni támadása bizonyosan nem volt olyan erejű, mint a Lengyelország elleni akcióik, Károly Róbert óvatos maradt, és ezért határozott úgy, hogy az ország biztonsága érdekében nem kezdi el a dalmát hadjáratot. A tatár támadás időpontját nem ismerjük és a június 12-i forrás sem szól róla pontosan. Az említett adatok, összefüggések azonban arra utalnak, hogy ez nagyjából áprilisban, legkésőbb május legelején, a hadiállapot beállása előtt történhetett.

Mindenesetre Velence ezen magyarországi hírek ellenére sem hívta vissza a biztosokat, sőt június 17-én a tanács engedélyezte az eddig hallgató, de úgy tűnik, Velence felé tendáló Nelipicsnek, hogy fegyvereket vigyen Velencéből Dalmáciába.²⁴

Ezután egy hónapig nincs vonatkozó hír, a dözse július 17-én azonban írt az arbei *comes*nek, miszerint leveleket kapott a zenggi *consult*tól és a zárai *comes*től, s ezek biztos híreket tartalmaztak a király érkezéséről. Ezért a dözse utasította a *comes*t, hogy álljon készenlétben és folyamatosan szerezzen híreket ezügyben.²⁵

²² Wenzel, Dipl. eml. I. 397–398.; Ljub. II. 77–78.; Anjou-oklt. XXIV. 369. szám.

²³ Wenzel, Dipl. eml. I. 400.; Ljub. II. 79.; Anjou-oklt. XXIV. 380. szám.

²⁴ Wenzel, Dipl. eml. I. 401.; Ljub. II. 80.; Anjou-oklt. XXIV. 394. szám.

²⁵ Wenzel, Dipl. eml. I. 401.; Ljub. II. 82.; Anjou-oklt. XXIV. 449. szám.

Nem tudni, pontosan mik lehettek ezek a „biztos hírek”, mindenesetre, hogy maga a dózse írt ezügyben, mutatja, Velence továbbra sem vette félvállról a kérdést – bár valószínűleg ekkor már csak vaklármáról lehetett szó. Mindenesetre a tanács augusztus 3-án és 12-én a biztosokat arra utasította, hogy ha olyan híreik lennének, miszerint jön Károly Róbert, tegyék dolgukat, miként eddig is, kiemelve a horvát bárók közötti egyetértés elérését (értelemszerűen a magyar király ellenében).²⁶ A továbbiakban azonban egyáltalán nincs szó Károly Róbert érkezéséről, és az említett intézkedés is már talán inkább a távolabbi jövőnek szólt: a magyar király a dalmát hadjáratról 1340-ben ekkorra már végleg letett.²⁷

Végigtekintettük a vonatkozó velencei forrásokat, azok híreit. Immár a király eredendő szándékát befolyásoló és megváltoztató eseményeket kell összefoglalnunk, valószínűsíteniünk.

Említettük, hogy a magyar okleveles anyagban május első felében sűrűsödő, bizonyos pereket a királyi hadoszlás 15. vagy 22. napjára, azaz már 1341-re hasztó oklevelek mutathatják, hogy hadikészültség állt be május első napjaiban. A perhasztó oklevelekben nem esik szó Dalmáciáról, ellenben más cél tűnik fel: egy május 8. előtti (és május 8-i forrásban tartalmilag átírt) oklevél szerint peres személyek (miként az uralkodónak mondották) [Drugeth] Vilmos nádorral fognak útra kelni Ruténiába az ország hadjáratában (...*in quadam expeditione regni ... in Ruteniam unacum Wyllermo palatino profecturos fore...*).²⁸

Ez az adat igen fontos, mert véleményünk szerint a Lengyelország és a tatárok, az Arany Horda²⁹ közötti konfliktusok irányába viszi a kérdést. A nádor útjának említése nézetünk szerint azt a katonai célt szolgálta volna, hogy magyar sereg fegyverrel meginduljon és oldalcsapást mérjen a Lengyelországgal viaskodó és

²⁶ Wenzel, Dipl. eml. I. 402., 403.; Ljub. II. 83–84.; Anjou-oklt. XXIV. 476. és 483. szám.

²⁷ A hadjárat tervét és a velencei lépéseket röviden említi Dobos Ferenc: Az Ádria uralmának kérdése a XIV.-ik században. Kolozsvár, 1905. 34. Kissé részletesebben: Domanovszky Sándor-Vértsey Jenő: Nagy Lajos első hadjárata Velence ellen. Századok, 1900. 786.

²⁸ Anjoukori okmánytár. IV. Szerk.: Nagy Imre. Budapest, 1884. 26. (Dl. 3309.); Anjou-oklt. XXIV. 286. szám. A hadbaszállást tényét elfogadja Wertner Mór (Magyar hadjáratok a XIV. században. Századok, 1905. 436.), de nem tud abban dönteni, ki ellen irányulhatott.

²⁹ Az Arany Hordára I. pl. Bertold Spuler: Die Goldene Horde. Die Mongolen in Russland 1223–1502. Leipzig, 1943. (a továbbiakban: Spuler, 1943.); Vásáry István: Az Arany Horda. Budapest, 1986.

Magyarországra is betört tatárookra.³⁰ E feladatot elvben akár a teljes magyar had-erő is végezhetné volna (a források a királyi hadat említik a hadosztlások révén, illetve a mondott oklevél is az ország hadjáratáról beszél), de valószínű, hogy nem került sor 1340-ben a királyság teljes haderejének összevonására e feladathoz. Így az ország seregén itt a nádori honorkontingenst kell érteni (Drugeth Vilmos, akit az oklevél mintegy a hadjárat vezetőjeként emít, számos, a tatár és lengyel területekhez közeli megye ispánja és vár ura volt). A (valószínűleg már ekkor gyengélkedő) király pedig személyesen nem is vett volna részt a vállalkozásban, a hadvezetésének feladatát eleve a nádor, a hadmozgások végrehajtását pedig honorkontingense kapta.³¹

Mivel a zágrábi püspök mondott perének a királytól való elkerülése is szinte egybeesik az említett perhasztások kezdeteivel, úgy tűnik, május elejére a király hátrébb sorolta az addig még elsődleges dalmáciai hadjáratot, illetve lemondott a személyes részvételről ebben is. A király ekkor már elsősorban Magyarország védelmére gondolt a tatár támadás miatt. Velence azonban, mint láttuk, aktív diplomáciai működése ellenére sem értesült még egy hónapig arról, hogy a magyar külpolitika látókörébe elsősorban a tatár kérdés került. Ennek oka az lehetett, hogy a dalmáciai hadjárat sem került ki még májusban véglegesen a tervekből, talán inkább a megvalósítás formája képezhetett kérdést, vagyis az a probléma, hogy megosztható-e a magyar haderő két ilyen feladat között? A mérlegelést bizonytalannal befolyásolta, hogy a tatárok további, már komolyabb betörése nem volt kizárható, nem is szólván a magyarságban meglévő, már évszázados tatár félelemről. Ebben a kontextusban egy halicsi magyar igény ekkori megvalósítása nem volt realizálható, sőt mindezek a dalmát kérdést is ekkorra már mindenképpen háttérbe tolhatták – ám hogy a dalmáciai terv sem lehetett véglegesen lezárva májusban, arra a velencei források szolgálnak bizonyossággal, amelyek meg a nyár folyamán is a király jövetelét emlegetik.

---

³⁰ Felvethető lenne, hogy a magyar hadmozgásnak – a Lengyelország melletti kiálláson és a tatár támadás viszonyán túl – esetleges célja lett volna az 1340 tavaszán megüresedő halicsi trón megszerzése, amelyre végül a tatárok ellen visszacsapó lengyelek tettek a kezüket (Halicsra I. Font Márta szócikkét, in: *Korai Magyar Történeti Lexikon* (IX–XIV. század). Főszerk.: Kristó Gyula, szerk.: Engel Pál, Makk Ferenc. Budapest, 1994. 252.) A halicsi magyar harcokra, esetleg a lengyelek halicsi megtámogatására, netán a lengyelektől érkező konkrét segítségkérésre nem találtunk semmilyen adatot, így ennek híján a magyar célkitűzést a tatárok elleni védekezésben (legfeljebb visszavágásban) keressük, hiszen a tatárok Magyarország elleni támadásáról biztos velencei forrás szól.

³¹ Az ország haderejének összetételére és alkalmazására legújabbban l. Engel Pál: *Adatok az Anjou-kori magyar hadseregről*. In: *Analecta Mediaevalia. Tanulmányok a középkorról*. I. Szerk.: Neumann Tibor. Budapest, 2001. 73–82.

A dalmát hadjárat 1340 júliusára kerülhetett véglegesen elvetésre: ekkorra vált eldöntötté, hogy nem hatol be magyar haderő azévben a tengermellékre. Ennek oka részben a velenceiek diplomáciai szervezkedése volt (az uralkodó mégiscsak tarthatott attól is, hogy a magyar támadás hatására végül összeáll a horvát urak koalíciója), emellett a király betegsége, de legfőképpen a tatárok lengyelekkel meglévő és Magyarországot is érintő konfliktusa. Károly Róbert nem akarta komolyabb védelem nélkül hagyni Magyarországot a tatárok miatt. Úgy vélhette, az erőket nem oszthatja meg, így bár a hadiállapot létrejött, de ez nem Dalmáciával lehetett kapcsolatos, nem is Halics megszerzésével (vagy a lengyelek megsegítésével), hanem a tatárokkal.

A késlekedés, tanácskozás e kérdésben persze hatott a tatárok elleni esetleges hadjáratra is. A nádori honorsereg bizonytalannal nem indult el – így magyar haderő nem kelt útra a tatárok ellen (avagy Halicsért, vagy a lengyelek mellett) 1340-ben, erről ismereteink szerint egy oklevél vagy narratív forrás sem szól.³² Valószínű, hogy Magyarország végül egyáltalán nem kezdeményezett semmilyen támadó hadi lépést, inkább „beállt” egy esetleges újabb tatár támadás elleni védekezésre, a tatár-lengyel konfliktusba nem avatkozott be aktívan, s erre nem is volt igazán szükség, mert a lengyelek igen sikeres ellentámadást hajtottak végre (1340 nyarán) a közös tatár-orosz hadak ellen.³³

Károly Róbert tehát (szokásához híven) óvatos politikusként cselekedett, pedig a tatárok elleni támadáshoz még a spirituális támogatottság is rendelkezésre állt – mégpedig a legilletékesebb helyről. XII. Benedek pápa augusztus 1-jén kelt leveleiben Kázmér lengyel királyt, valamint a lengyel főpapokat keresztes háborúra jogosította fel, megengedve, hogy katonákat toborozzanak és ruházzanak fel a kereszt jelével – nem csupán Lengyelországban, hanem Csehországban és Magyarországon is, és e keresztesek a tatárok elleni harcaikért bizonyos bűnbocsánatban részesüljenek.³⁴ A pápát egyébként igen élénken foglalkoztatta a pogány ta-

---

³² A mérvadó lengyel szakirodalom az expanzív lengyel állam és a tatárok közötti ellentétek forrását Halics birtoklásának kérdésében jelöli meg, Halics hódoltatását III. (Nagy) Kázmérnak tulajdonítja és nem szól magyar segítségről, részvételeiről (a magyarok részéről tehát csak beleegyezést, elvi támogatást kell értenünk). L. pl. T. Manteuffel (red.): *Historia Polski*. I. Warszawa, 1958. 450.; J. Wyrozumski: *Kazimierz Wielki*. Kraków, 1982. 79.; R. Grodecki–S. Zachorowski–J. Dąbrowski: *Dzieje Polski średniowiecznej*. I. Kraków, 1995. (reprint) 42. (A lengyel nyelvű szakirodalom tolmácsolásáért Bagi Dániel barátomnak tartozom köszönettel.) Nem említenek magyarokat a lengyelek tatárok és oroszok elleni 1340. évi sikereit tárgyaló narratív források – így a *Kronika Jana z Czarnkowa* és a *Rocznik Traski* (in: *Monumenta Poloniae Historica*. II. Ed. A. Bielowski. Lwów, 1872. [a továbbiakban: MPH II.] – sem. Elfogadja viszont a nádor által vezetett magyar sereg lengyelek melletti hadbaszállását (konkrét adat nélkül) Pór Antal: *Magyar-ruthén érintkezések a XIV-ik században*. Századok, 1904. 947–948.

³³ MPH II. 860–861. (*Rocznik Traski*); MPH II. 620–622. (*Kronika Jana z Czarnkowa*)

³⁴ Augustinus Theiner: *Vetera monumenta historica Hungariorum sacram illustrantia*. I. Romae, 1859. (a továbbiakban: Theiner I.) 637–638.; Anjou-oklt. XXIV. 471. és 472. szám.

tároknek a római rítusú kereszténység határvidékén levő Lengyelországra – és részben Magyarországra – gyakorolt veszélye: augusztus 17-én kelt három levele szerint a pápa fogadta a tatárok három, keresztény követét (közülük az egyik a ferences, magyarországi Illés³⁵ volt), emellett Özbeg tatár kánt, feleségét: Taydolut és fiukat: Tinibeg herceget kérte a keresztények iránti kegyességre, valamint kifejezte abbéli óhaját, hogy nevezettek vegyék fel a keresztiséget, a kánnak pedig külön kifejtette: értesült arról, hogy viszályok és háborúk szoktak kitörni a kán birodalma, valamint Lengyelország és Magyarország határvidékein, és kérte a kánt, álljon el ezen országok megtámadásától.³⁶ Emellett augusztus 26-án kelt levelében intette VI. Fülöp francia és III. Edward angol királyt, hogy hagyjanak fel egymás elleni harcaikkal, mert a keresztény hit ellenségei hallottak ezekről, és felbátorodtak, hogy alkalmas időben megtámadják és elnyomják a keresztényeket, így a törökök a Bizánci Birodalmat, a tatárok pedig Magyarországot és Lengyelországot.³⁷

Károly Róbert³⁸ tehát a védekezést választotta, hiszen egy újabb, nagy erejű tatár támadás esetén a teljes magyar haderő mozgósítható lett volna, a hadikészültség érvényben volt egész évben. Ilyen újabb támadásról azonban nincs adat 1340-ből. A nádori honorkontingens bizonyonnyal készenléti állapotban lehetett, bár 1340-ben nem érte több támadás hazánkat – miként a magyar haderő sem támadott külhoni területet.

---

³⁵ Személyére, ill. a követségre l. Kropf Lajos: Uzbégh tatár khán egy követsége a magyar udvarnál. Századok, 1899. 52.; Spuler, 1943. 238–239.; Tardy Lajos: A tatárországi rabszolga-kereskedelem és a magyarok a XIII–XIV. században. Budapest, 1980. 57–58.

³⁶ Több kiadásuk közül l. pl. Theiner I. 638–640.; Anjou-oklt. XXIV. 490–492. szám. A pápa menlevelet is kibocsátott a követeknek, l. Anjou-oklt. XXIV. 496. szám.

³⁷ Anjou-oklt. XXIV. 509. szám.

³⁸ Az oklevelekből összeállítható itineráriumok szerint a király augusztusig Visegrádon, illetve Ipolydamásdon időzött, majd augusztusban indult Észak-Magyarországra, az egykori zólyomi erdőispánság területéből nemrég megalakult megyék jogi- és birtokviszonyainak feltérképezésére (miként erről számos zólyomi, liptói és turóci vonatkozású oklevél tanúskodik), e részen egészen novemberig tartózkodott, majd november második felében volt újra Visegrádon. Jan. 9. (Df. 252 694.) – máj. 2. (Dl. 40 829.) (Anjou-oklt. XXIV. 15. és 273. szám): Visegrád; máj. 12. (Df. 233 326.) – máj. 31. (Df. 249 578.) (Anjou-oklt. XXIV. 305. és 344. szám.): Ipolydamásd; jún. 4. (Df. 252 750.) – aug. 21. (Df. 283 555.) (Anjou-oklt. XXIV. 358. és 499. szám): Visegrád; aug. 27. (Df. 283 555.) – nov. 14. (Df. 271 483.) (Anjou-oklt. XXIV. 513. és 660. szám.): Zólyom megye, illetve Zólyomlipcse; nov. 20. (Dl. 87 216.) (Anjou-oklt. XXIV. 676.): Ipolydamásd; nov. 26-tól (Dl. 76 622.) (Anjou-oklt. XXIV. 686.): Visegrád. Látható, hogy az uralkodó huzamosabb időt töltött (talán betegeskedése miatt) Ipolydamásdon, másodsorra pedig a hosszabb zólyomi tartózkodás fáradalmait pihenhette ki novemberben a Visegrádhoz közeli településen. A nádor 1340-ben pedig a Buda-Visegrád-Nagymaros háromszögben bocsátott ki okleveleket. Pl. Buda: jan. 22., szept. 22.; Visegrád: márc. 8., jún. 18.; Nagymaros: szept. 11. (Dl. 73 646., Dl. 67 600., Dl. 3283., Dl. 87 106., Dl. 76 613.; Anjou-oklt. XXIV. 47., 556., 128., 396. és 532. szám.)

A tatár kérdés mindezen túl megakadályozta a dalmát hadjárat megtartását is. Pedig erre lett volna lehetőség, Velence ottani helyzete korántsem volt stabil, ám egy ekkora feladathoz valóban tisztázott külpolitikai helyzetre lett volna szükség. Károly Róbert a sok bizonytalan tényező miatt inkább nem kockáztatott, ezzel a dalmát kérdés fiára, Lajos királyra maradt.³⁹

---

³⁹ Magyarország és az érintett területek Anjou-kori külpolitikai kapcsolataira általában l. Kristó Gyula: Az Anjou-kor háborúi. Budapest, 1988. passim.

FERENC PITI

„...de adventu regis Hungarie”

(On King Charles Robert's planned campaign to Dalmatia on the
evidence of the documents of the year 1340)

The author demonstrates on the basis of the documents of the year 1340 that the so planned campaign of King Charles Robert to Dalmacia was foreclosed by the attack of the Tartars against Hungary in the same year.